

Foto: Anton Sinke

SPRINKHANEN IN DE BIJBEL

Klaas Spronk

Lekker: sprinkhanen!

Sprinkhanen waren en zijn in Afrika en het Midden-Oosten zowel plaag als lekkernij. Geroosterd zijn ze lekker knapperig en ze zitten ook nog vol eiwitten. Tegelijkertijd zijn ze, als ze eenmaal gaan zwermen, nauwelijks te stoppen en vreten ze alles kaal wat ze tegenkomen. De oplossing: pak de zwerm aan voordat de sprinkhanen volwassen zijn.

Prof. dr. K. Spronk is hoogleraar Oude Testament aan de Protestantse Theologische Universiteit en medewerker van Interpretatie.

Het is niet het eerste waaraan de doorsnee bijbellezer denkt wanneer zij/hij in een tekst stuit op dit insect. Bij 'doorsnee' moet men dan wel denken aan de Westerse lezer. In grote delen van Afrika en Azië heeft men andere culinaire inzichten. De sprinkhaan geldt, zeker als hij knapperig is gebakken, als een lekkernij en hij is daarbij ook zeer voedzaam. We vinden het ook terug in de wetgeving in Leviticus 11. Te midden van alle gruwelijk wemelend gedierte met vleugels op vier poten springt de sprinkhaan er in positieve zin uit. Die is in al zijn vormen toegestaan als eetwaar. Wettelijk was er dus ook niets mis met de manier waarop Johannes de Doper zich volgens Matteüs 3:4 in leven hield. Het valt bij de lezing van Leviticus 11:22 ook op dat men verschillende soorten sprinkhanen kende. Dat past ook bij het feit dat ze op het menu staan. Dan heb je meer belangstelling voor details. Onze taal is daar niet op berekend. In het Engels is er nog een vaag onderscheid tussen 'locust' en 'grasshopper', in het Nederlands moeten we het met één woord doen. Dat brengt vertalers in de problemen, want in het Hebreeuws zijn er maar liefst twaalf woorden waarmee het insect in al zijn soorten en verschijningsvormen kan worden aangeduid. In Joël 1:4 worden er vier in één vers gebruikt. In de

NBG vertaling van 1951 heeft men dit opgelost door naast de vermelding van de sprinkhaan de dierennamen te vervangen door omschrijvingen van het beest: knager, verslinder, kaalvreter. De Nieuw Bijbelvertaling is terughoudender maar daardoor ook versluisend. Er is sprake van de ene sprinkhaan, de tweede, de derde en de vierde. De NBV Studiebijbel legt uit dat in het Hebreeuws vier verschillende woorden van sprinkhanen worden gebruikt. Het zou hier om verschillende fasen uit het leven van de sprinkhaan kunnen gaan of om verschillende soorten. Het is namelijk een bekend verschijnsel dat sprinkhanen heel snel van gedaante kunnen veranderen, afhankelijk van de omstandigheid waarin ze verkeren.

Zwermen

Wanneer een sprinkhaan eenmaal onderdeel van een grote groep is geworden, kan hij er heel anders uit gaan zien¹. Zo kennen wij natuurlijk de sprinkhaan, zeker van uit de bijbelse verhalen, ook het best: als onderdeel van de immense zwermen die een grote bedreiging voor de oogst vormen. Het is de beroemde achtste plaag uit Exodus 10. Daar wordt verteld hoe met de oostenwind de sprinkhanen massaal werden aangevoerd. Ze verduisterden de hemel

¹ Karen Radner, *Sprinkhanenplagen in het oude Nabije Oosten*, Phoenix 50 (2004), 93-102.

en bedekten de hele aarde en vraten alles op. Uit deze beschrijving kunnen we opmaken dat het hier gaat om woestijnsprinkhanen. In het Nabije Oosten komt ook de zogenaamde Marokkaanse treksprinkhaan voor, niet alleen in Noord-West Afrika maar ook in het gebied van het huidige Syrië en Irak. Deze soort is veel meer aan een plaats gebonden en daarom ook iets minder bedreigend. De woestijnsprinkhanen zijn vooral berucht om het feit dat ze niet alleen heel grote zwermen kunnen vormen, maar ook omdat ze ongelooflijk grote afstanden kunnen afleggen. De getallen zijn duizelingwekkend. Het aantal sprinkhanen kan oplopen tot 20 miljard. Zo'n zwerm kan in één dag voedsel verzwellen genoeg om 20 miljoen mensen te voeden. De zwerm kan op basis van moeilijk te voorspellen omstandigheden zich verplaatsen over enorme afstanden. In 1869 bereikte een zwerm woestijnsprinkhanen Engeland en in 1988 zelfs het Caribisch gebied. Men kan zich voorstellen dat mensen de straffende hand van God vermoeden achter dit ongrijpbare natuurfenomeen. Dit soort insecten werd beschouwd als een goddelijk leger. Behalve in Exodus 10 vinden we dat onder meer ook betoogd in de profetie van Joël. Zijn collega Nahum spreekt aan het slot van zijn profetie ook over (verschillende soorten) sprinkhanen. Hij vergelijkt de vermaledijde Assyriërs ermee. Dat past wel in het bekende beeld van niets ontziende, alles verwoestende legers. Zo worden in Rechters 6:5 ook de horden der Midjanieten beschreven.

In Nahum 3:17 is echter iets anders aan de hand. De sprinkhanen verdwijnen. Op een dag zijn ze zomaar weg. Zo ongrijpbaar zijn ze blijkbaar. Het heeft volgens de tekst te maken met de kou. Daar kunnen sprinkhanen namelijk slecht tegen. Als je in het oude Nabije Oosten echt structureel wat aan zo'n plaag wilde doen, dan kon je dat beter niet te lang wachten. De beste remedie tegen sprinkhanenplagen was om de zwerm zo snel mogelijk aan te pakken. Voordat de sprinkhanen konden uitgroeien tot de verslindende volwassen insecten moesten ze worden uitgeroeid. Hun broedplaatsen, bij voorkeur vochtige zandbodem bij riviergebieden, moesten worden opgespoord en de dieren moesten worden gedood voordat ze konden uitvliegen. Dat vraagt veel menskracht en het lukte dan ook alleen als de samenleving goed georganiseerd was. Vaak ging en gaat het mis in tijden van oorlog. Zo heeft de bevolking dan behalve onder het strijdgeweld ook te lijden onder de vraatzucht van sprinkhanen. Bij de bestrijding, zo lezen we in een Assyrische tekst uit de achtste eeuw voor onze jaartelling, moesten de mensen goed worden geïnstrueerd. Het ging erom zoveel mogelijk insecten zo snel mogelijk te doden. Men mocht niet de tijd nemen om ze lekker op te peuzelen.

Symposium Erasmus

Vrijdag 23 januari,
Museum Boijmans van Beuningen

Desiderius Erasmus (1466-1536) vormde het middelpunt van een uitgebreid netwerk van geleerden en denkers. Zoals de tentoonstelling 'Erasmus in beeld' laat zien, onderhield hij daarnaast ook contacten met beeldende kunstenaars, onder wie beroemde meesters als Quinten Massys, Hans Holbein de Jonge en Albrecht Dürer. Bovendien zijn er diverse parallellen en raakvlakken tussen het gedachtegoed van de grote humanist en de beeldende kunst van zijn tijd. Tijdens dit symposium zal een aantal gerenommeerde sprekers uit binnen- en buitenland uiteenlopende aspecten van het thema van de tentoonstelling belichten. De sprekers zijn hoogleraren in de kunsthistorie en culturele geschiedenis, maar ook bijvoorbeeld religie en iconologie.

Symposium Erasmus

Datum: 23 januari

Tijd: 10:30 – 16:00

Plaats: Museum Boijmans van Beuningen

Museumpark 18-20

3015 CX Rotterdam

Kosten: 15,- inclusief lunch, koffie en thee en entree museum

Reserveren via educatie@boijmans.nl of 010 4419471